22/09/2019

Λέρος: Ένα υπόγειο ανοιχτό μουσείο

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε μετατραπεί σε νησί-αεροπλανοφόρο της Ιταλίας. Κάποιες εγκαταστάσεις που είχαν φτιάξει οι Ιταλοί πέρασαν στο Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό ενώ άλλες εγκαταλείφθηκαν απαξιωμένες και λεηλατημένες. Κι όμως η Λέρος θα μπορούσε να αναδειχθεί σε κορυφαίο προορισμό ιστορικού τουρισμού.

Η Υπηρεσία Ναυτικών Τεχνικών Εγκαταστάσεων Λέρου (ΥΝΤΕΛ), από οπου εκλάπη στρατιωτικό υλικό, λειτουργεί σε εγκαταστάσεις που «κληρονόμησε» το Πολεμικό Ναυτικό από την ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα, όπου το νησί είχε μετατραπεί ουσιαστικά σε μία μεγάλη αεροναυτική βάση, με εντολή του Μουσολίνι. Δυστυχώς μεγάλο μέρος αυτής της υποδομής, σήμερα απαξιώνεται και λεηλατείται αν και η Λέρος, μαζί με τη ιστορία που διαδραμάτισε στο τέλος του Β΄ Π.Π., μπορεί να αναδειχθεί σε κορυφαίο προορισμού ιστορικού τουρισμού.

Ένα δαιδαλώδες υπόγειο συγκρότημα, με αποθήκες πυρομαχικών, δεξαμενές καυσίμων, κοιτώνες, γραφεία συνεργεία συντήρησης κ.α. αποτελεί το συγκρότημα της ΥΝΤΕΛ, που βασική αποστολή έχει την παροχή λιμενικών ευκολιών, τεχνικής υποστήριξης και εφοδιασμού στα πλοία του Πολεμικού Ναυτικού. Βρίσκεται στην

ανατολική πλευρά του κόλπου του Λακκιού, που είναι το μεγαλύτερο φυσικό λιμάνι όχι μόνο του νησιού αλλά και της Μεσογείου, και η πρόσβαση στο εσωτερικό της επιτρέπεται με ειδική άδεια.

Νησί – «αεροπλανοφόρο»

Το 1912 στη διάρκεια του Ιταλοτουρκικού Πολέμου, οι Ιταλοί κατέλαβαν στρατιωτικά την Λέρο και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα από της Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη διάρκεια του Α’ Π.Π. Βρετανοί, σύμμαχοι των Ιταλών στο πλαίσιο της Αντάντ, χρησιμοποίησαν την Λέρο ως ναυτική βάση. Την ίδια περίοδο αναπυρώνονται οι ελπίδες των ντόπιων για Ένωση με την Ελλάδα. Ωστόσο το 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάνης, επιβεβαιώθηκε η ιταλική κτήση επί των Δωδεκανήσων και τέθηκε σ’ εφαρμογή από τη Ρώμη, ένα ευρύ σχέδιο «ιταλοποίησης» των νησιών και των κατοίκων τους.

Από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε δικτατορικά (1923) την εξουσία, ο Μπενίτο Μουσολίνι (1922) επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Λέρο, που θεωρούσε «κλειδί» για τους γεωπολιτικούς σχεδιασμούς του στην περιοχή. Η γεωγραφική θέση του νησιού στην «καρδιά» του Αιγαίου Πελάγους, όπου εξασφάλιζε τον έλεγχο των θαλάσσιων διαβάσεων από τα Δαρδανέλια έως τη Μέση Ανατολή, αλλά και το γεγονός πως διέθετε το μεγαλύτερο φυσικό λιμάνι μεγάλου βάθους στη

Μεσόγειο Θάλασσα, στη Λακκί, είχε ως αποτέλεσμα γρήγορα να μετατραπεί σε μια μεγάλη υπερσύγχρονη ναυτική βάση. Ένα νησί – «αεροπλανοφόρο» της εποχής. Ουσιαστικά η Λέρος αποτέλεσε την «ναυαρχίδα» της Ρώμης στην περιοχή, στην προσπάθεια της ν’ αποκτήσει τον έλεγχο της Μεσογείου, εμποδίζοντας τα σχέδια της Αγγλίας για διείσδυση στη Μέση Ανατολή.

Παραμονές του Β΄ Π΄Π. το μεγαλύτερο μέρος της Λέρου, είχε μετατραπεί σε μία μεγάλη αεροναυτική βάση, με υπόγειες και επίγειες εγκαταστάσεις (διοικητήρια, κοιτώνες στρατιωτών, τούνελ για φύλαξη πυρομαχικών, δεξαμενές καυσίμων, υπόστεγα για υδροπλάνα ναυπηγοεπισκευαστική μονάδα αλλά και πυροβολαρχίες σε στρατηγικής σημασίας θέσεις σε όλο το νησί.

Στο Λακκί ο χρόνος σταμάτησε στον Μεσοπόλεμο. Το Πορτολάγκο, όπως ονόμασαν

τη νέα πόλη οι Ιταλοί, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ιταλικής ορθολογιστικής αρχιτεκτονικής. Ο Μουσολίνι φανταζόταν την πόλη ως μεγάλο τουριστικό θέρετρο

Εκτός όμως από στρατιωτικές υποδομές, οι Ιταλοί υλοποίησαν ένα ευρύ σχέδιο κάλυψης των αναγκών τους και σε διοικητικό, εκπαιδευτικό, νοσηλευτικό αλλά και τουριστικό επίπεδο, με κατασκευές εντυπωσιακών υποδομών, όπως η νέα μεγάλη πόλη στο Λακκί, κυρίως για τη διαμονή αξιωματικών και των οικογενειών τους στη Λέρο. Το Portolago, με σύγχρονο ρυμοτομικό σχέδιο και σημαντικά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, όλα στο χαρακτηριστικό δείγμα της ιταλικής ορθολογιστικής αρχιτεκτονικής, που προκαλεί θαυμασμό και σήμερα.

Οι κορυφαίο Ιταλοί αρχιτέκτονες της εποχής, Ροντόλφο Πετράκο και Αρμάντο Μπερναμπίτι, σχεδίασαν τη νέα πόλη με εντολή του Μουσολίνι, εκεί που έως τότε ήταν μία μεγάλη ακατοίκητη έκταση με έλη. Οι αρχιτέκτονες άντλησαν την έμπνευσή τους από τους πίνακες του Τζόρτζιο Ντε Κίρικο, τη γεωμετρία των αρχαίων ναών και τον αισιόδοξο νεωτερισμό της Αρ Ντεκό, με αποτέλεσμα να θεωρείται ένα από τα πιο τολμηρά και μοναδικά πειράματα του 20ού αιώνα στον τομέα της αρχιτεκτονικής και του πολεοδομικού σχεδιασμού.

Σήμερα το κινηματοθέατρο, το ξενοδοχείο και το συγκρότημα της αγοράς έχουν

ανακηρυχθεί διατηρητέα μνημεία, ενώ φιλοδοξία της δημοτικής Αρχής Λέρου είναι να καταστήσει ολόκληρη την πόλη μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Η τελευταία νίκη των Γερμανών

Κατά τη διάρκεια του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου και μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών (1943), οι Γερμανοί, που έχουν ήδη καταλάβει τη Ρόδο και την Κω, στρέφονται εναντίον της Λέρου, την οποία υπερασπίζονται Ιταλοί και Άγγλοι. Με μία ειδική επιχείρηση, που περιελάβανε αρχικά συνεχή βομβαρδισμό από αέρα και κορυφώθηκε με απόβαση χερσαίων δυνάμεων, οι Γερμανοί κατέλαβαν στις 16/10/1941, και μετά από τετραήμερη μάχη, την Λέρο, με απώλειες και για τα δύο στρατόπεδα. Από τις γερμανικές επιθέσεις βυθίστηκαν το ελληνικό αντιτορπιλικό «Βασίλισσα Όλγα» και το βρετανικό αντιτορπιλικό «Intrepid» που είχαν αναζητήσει καταφύγιο στο λιμάνι του Λακκιού. Ήταν η τελευταία νίκη των δυνάμεων του Άξονα και η τελευταία ήττα των Συμμάχων, πριν από το τέλος του Β΄ Π.Π.

Η παρακμή και ο σχεδιασμός για το μέλλον

Μετά το τέλος του Β΄ Π.Π. και την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα (1947) μέρος των εγκαταστάσεων που άφησαν πίσω τους οι Ιταλοί, κυρίως στο Λακκί, χρησιμοποιήθηκαν για τη στέγαση των λεγόμενων «Βασιλικών Τεχνικών Σχολών», της «Αποικίας Ψυχοπαθών Λέρου» -που μετονομάστηκε στη συνέχεια σε «Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Λέρου»- αλλά και κατοικιών για πολιτικούς πρόσφυγες την περίοδο της δικτατορίας. Άλλο μέρος των ιταλικών στρατιωτικών υποδομών, αξιοποιήθηκαν για τις ανάγκες του Πολεμικού Ναυτικού και άλλα έχουν περάσει στη δικαιοδοσία του δήμου Λέρου.

Δυστυχώς το μεγαλύτερο μέρος της «κληρονομιάς» που άφησε πίσω της η ιταλική κατοχή, και κυρίως αυτή που έχει σχέση με τον Β΄Π.Π., έχει λεηλατηθεί και αφεθεί στην τύχη της και κυρίως οι στρατιωτικές υποδομές όπως κτίρια, υπόγεια τούνελ, πυροβολαρχίες ανάμεσά τους και η θρυλική πυροβολαρχία «Πατέλα», που συντόνιζε ολόκληρο το αντιαεροπορικό σύστημα των Ιταλών και διέθετε το μοναδικό «Αερόφωνο», πρόγονος του ραντάρ, που διασώζεται έως σήμερα και είναι το 2ο που υπάρχει στην Μεσόγειο.

«Δυστυχώς το 60% των εγκαταστάσεων που άφησαν πίσω τους οι Ιταλοί σε όλο το νησί, σήμερα έχει εγκαταλειφθεί, λεηλατηθεί και μέρος του έχει καταπατηθεί. Πρόκειται για δημόσια περιούσια, από την αξιοποίηση της οποίας η Πολιτεία θα είχε έσοδα» λέει στο ΘΕΜΑ ο ντόπιος ερευνητής Φραντζέσκο Ντιπιέρρο, που μέσω της σελίδας του στο facebook (Frantsesko DiPierro) προωθεί την ανάγκη διάσωσης και ανάδειξης αυτης κληρονομιάς.

«Παρ’ όλες τις καταστροφές και τις λεηλασίες ολόκληρη η Λέρος είναι ένα ανοιχτό μουσείο, για τους λάτρεις της ιστορίας αλλά και των στρατιωτικών οχυρώσεων του Β΄ Π.Π» επισημαίνει από την πλευρά του ο δήμαρχος Μιχάλης Κόλιας, που φιλοδοξία του είναι να καταστήσει το νησί προορισμό ιστορικού τουρισμού ή τουρισμού μνήμης, όπως συμβαίνει σε χώρες του εξωτερικού.

«Δρομολογούμε ένα σχέδιο που θα περιλαμβάνει διαδρομές με οργανωμένη σήμανση προς όλη αυτήν την «κληρονομιά» που θέλουμε να διασώσουμε και ν΄ αναδείξουμε, όπου με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας ο επισκέπτης θα ενημερώνεται για την ιστορία και τη μορφή που είχε κατά τον Β΄ Π.Π.» λέει.

Στο νησί σήμερα λειτουργούν δύο πολεμικά μουσεία, που προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Το πρώτο, που ανήκει στον δήμο Λέρου, στεγάζεται στο Τούνελ της Μερκιάς και το ιδιωτικό Μουσείο Πολεμικών Ευρυμάτων του συλλέκτη κ. Ιωάννη Παραπονιάρη. Και τα δύο εκθέτους στις προθήκες τους σταρτιωτικό υλικό και άλλα αντικείμενα που βρέθηκαν διάσπαρτα στο νησί ή ανασύρθηκαν από τις θάλασσες του και έχουν σχέση με τη Μάχη της Λέρου και όχι μόνο.

Τα τελευταία χρόνια ο ιστορικός τουρισμός ή τουρισμός μνήμης προσελκύει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των τουριστών σε όλη την Ευρώπη. Η Λέρος είναι από τις περιοχές της Ελλάδας που μπορεί να εξελιχθεί σ’ ένα μεγάλο ανοιχτό ιστορικό πάρκο. Ανάλογες πρωτοβουλίες βρίσκονται σ΄ εξέλιξη, από δήμους και ιδιώτες, και σε άλλες περιοχές της χώρας, όπως στις Σέρρες και στην Δράμα (Οχυρά «Γραμμής Μεταξά», αλλά και στην Εύβοια (Ναυτικό Οχυρό Γουβών) κ.α., αλλά έως σήμερα «σκοντάφτουν» στην γραφειοκρατία. Ωστόσο η αξιοποίηση των παροπλισμένων οχυρώσεων και η ανάδειξη αυτού του είδους τουρισμού, θα συμβάλλει όχι μόνο στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και στη διάσωση των μνημείων, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

Πηγή: Π. Σαββίδης, Πρώτο Θέμα